

Frikjent for hard landssvik-dom etter mange år

104869

Rp
8/11-93

- Quisling kastet ham i dødscellen. I 1945 ble han arrestert på nytt og uskylldig dømt til seks års fengsel for landssvik.
- Etter å ha sonet sin straff, ble han i en ny rettssak frikjent på alle punkter.

OLAV TRYGGE STORVIK
ROLF ØHMAN (foto)

Han motarbeidet quislingstyret innenfra og la planer om kupp. Han reddet tusener av nordmenns liv. Han sørget for at vitale militære etterretninger kom de allierte i hende.

Historien om direktør Roald Rachlew Dysthe, vineksperten som havnet i begivenhetenes sentrum under krigen, er betegnet som en sammenhengende rettsskandale, en historie om menneskelig svikt, misunnelse og smålighet. Samtidig er det også historien om en enestående skjebne og en uvanlig mann med rike evner.

Roald Rachlew Dysthe er i dag 90 år, men en 90-åring med spenstig gange og sylskarpt intellekt. Få som ser ham vil tro at mannen har fått med seg det meste vårt århundre kan fremby av store historiske hendelser. Når samtalen kommer inn på hans egen sak nøler han ikke et øyeblikk, men underbygger fremstillingen presist med sted, år og dato, og føyer til at den og den vesentlige opplysning kan dokumenteres ved journalnummer så og så i offentlige arkiver.

Efter oppreisningen emigrerte han til Canada hvor forfatteren Egil Ulløi oppsporet ham. Nå ruller hele saken opp på nytt i boken «Justismord» som utgis på Aschehoug forlag, og med boken som grunnlag er TV2s program «Document 2» i kveld viet Dysthes historie. Selv er Roald Dysthe sammen med sin nærmeste familie tilbake i Oslo for å gå opp gamle spor.

— Der bodde vi, sier han og peker mot 2. etasje i Pihls gate 1, en vakker murbygning på Skarpsno, — og der er takrennen hvor Jean, min eldste sønn, den

gang ni år, klatret ned for å advare meg.

I leiligheten ventet Quislings rikspolit for å arrestere ham for forræderi. Det var begynnelsen til en fengselsodyssé som skulle bringe ham til syv anstalter under og etter krigen innen han fikk friheten tilbake.

Nazistene puttet ham i dødscellen på Bredtvedt. — Det er ingen tvil om at Quisling ville drepe meg. Jeg har senere fått beskrevet hans raseri, men tyskerne intervenserte og det ble et slags kompromiss, sier Dysthe. I august 1945 ble han igjen satt inn, denne gang i den uhyggelige Møllergaten 19. — Der satt jeg, sier Dysthe og peker mot 3. etasje i nordføyen.

Efter det tyske overfall i 1940, mellomspillet med administrasjonsråd og riksrådsforhandlinger, besluttet den 37 år gamle vineksperten seg for å bekjempe Quislings regime innenfra. Han tegnet medlemskap i partiet og mente å ha de beste forutsetninger for oppgaven.

Han hadde en høy stilling i det amerikanske konsern McKesson & Robbins, han snakket de europeiske hovedsprog flytende etter mange års opphold i Frankrike og Tyskland. Han hadde et omfattende kontaktnett over hele Europa, og ikke minst verdifull innsikt i tysk og fransk mentalitet.

„ Det er ingen tvil om at Quisling ville drepe meg ”

Fra et tidlig tidspunkt innviet han flere bekjente i planene og forsøkte å verve dem til sine «koalisjonsgrupper» mot Quisling, blant andre svogeren, konsul Aksel Holm i Ålesund. Senere under krigen sørget de to for at vitale militære etterretninger kom de allierte i hende gjennom den amerikanske etterretningsoffiseren Corcoran, formelt konsul i Göteborg.

Men Nasjonal Samling fikk tidlig mistanke til Dysthe og navnet hans fikk et spesielt merke i partikartoteket. Han avsto tilbud fra Quisling etter et opptrinns på Førerens kontor og avla aldri troskapseden. Derimot aksepterte han et tilbud fra sjefen for det tyske

propagandaapparat, SS-mannen G. W. Müller, om å bli direktør i medlebedriften Nordisk Radio Presse A/S.

Fra denne posisjonen, og med medlemskap i Nasjonal Samling, bygget han forsiktig, men systematisk et kontaktnett inn i nazistenes innerste maktsirkler. Gjennom SS-mannen Müller — de to snakket samme sprog og fant hverandre i felles forakt for Quisling og hans vesen — oppnådde han forbindelser til Gestapos øverste ledelse, Wilhelm Rediess, Siegfried Fehmer, Heinrich Fehlis, navn som den dag i dag får det til å gå kaldt nedover ryggen på nordmenn som falt i deres klør.

„ Kontaktnett inn i de tyske nazisters innerste maktsirkler ”

Müller hadde dessuten direkte telefonlinje til Joseph Goebbels, en av nazihierarkiets topper, og etterhvert som vennskapet med Müller vokste, åpnet døren seg også til Josef Terboven, den allmektige og fryktede Reichskommissar. Og når Terboven slapp ham inn, gikk det nesten automatisk andre steder. Dysthe spilte på systemets flokkmentalitet, men stoppet ikke ved Reichskommissar Norwegen. Gjennom bekjentskaper spredte han sine tentakler mot de høyeste posisjoner i Berlin — Heinrich Himmler og Goebbels. Han opprettet uformelle kanaler og var i stand til å sende rapporter og personlige vurderinger av aktuelle spørsmål direkte til maktens innerste sirkler, kanaler som gikk utenom kontroll og sensur.

Dysthe studerte nøye de nye maktens menn i Norge, deres styrke og svakheter samt hva slags innbyrdes forhold de hadde, hvem som hadde makt over hvem.

Den første og viktigste oppdagelsen han gjorde var at han slett ikke måtte undervurdere disse mennene som ofte kunne virke arrogante og brutale utad. Etterhvert så han flere eksempler på at de norske NS-lederne og motstandsbevegelsen gjorde denne feilen, og det kostet begge

Egil Ulateig

JUSTISMORD

Historien om ROALD DYSTHE

Beretningen om en uvanlig mann, som kjempet for sin overbevisning med utradisjonelle midler - og ble straffet for det. Først av Quisling, senere av mektige menn i det frie Norge.

lb. 249,-

HASCHEHOUG & CO

HJEMMET: — Der i annen etasje bodde vi, sier Roald Dysthe. Han står utenfor Pihls gate 1, en vakker murbygning på Skarpsno, — og der er takrennen hvor Jean, min eldste sønn, den gang ni år, klatret ned for å advare meg. I leiligheten ventet Quislings rikspoliti for å arrestere ham for forræderi.

dyrt. Med et par unntak så Dysthe at tyskerne i Reichskommissariatet var intelligente, effektive menn med kjølige hjerner og stor handlekraft. Et feiltrinn, og alt han bygde opp, ville bli lagt i ruiner, skriver Egil Ulateig i sin bok.

Det var grunnen til at han i løpet av krigen aldri tok kontakt med den organiserte norske motstanden. — Jeg torde rett og slett ikke, forklarer Dysthe.

Efterhvert tok han i bruk sin innflytelse til fordel for nordmenn i vanskeligheter. Engasjementet utga Roald Dysthe som utslag av nasjonalt sinnelag og forakt for Quisling, noe som ble forstått. Samtidig foreholdt han Terboven hvor uklok enkelte handlinger ville være og hvilke vanskeligheter det ville skape for ham i administrasjonen av landet. Det var argumenter som den kjølige Reichskommissar hadde sans for, og Dysthe mener han

fikk avverget mange tragedier.

Av de større saker nevner han quislingstyrets planer om å rekruttere 25–30 000 bondegutter til innsats på østfronten, kampanjen mot Quislings innenriksminister Viljam Hagelin, planer om aksjoner mot studenter i Trondheim og gisler i Ålesund. Planer om represalier mot sivilbefolkningen i Oslo etter eksplosjonen på Filipstadkaia og kuppforsøket mot Quisling i 1944.

” Reichskommissariatet: Intelligente, effektive menn med kjølige hjerner og stor handlekraft ”

— Hvor mange jeg reddet livet til er ikke mulig å fastslå, sier han. Da han i 1942 fikk han nyss om at quislingstyret syslet med planer om å mobilisere inn til 30 000 unge menn til øst-

fronten, fikk han utvirket at en høytstående SS-mann kom på rekognosering til Norge. Selv tilbød han seg å være tolk under turen. De kjørte nordover til Snåsa i Trøndelag og hadde samtaler med bønder underveis. — Jeg sørget for at bondene, som hverken forsto eller snakket tysk, ga det svar de burde gi, sier Dysthe. Ved tilbakekomst til Oslo var SS blitt overbevist om at det ville være et fatalt feilgrep å iverksette massemobilisering i Norge.

Under hele krigen samlet Dysthe opplysninger om Hagelins korrupsjon og maktovergrep, informasjoner som kom på trykk gjennom megetsigende dobbeltydighet i den sensurerte presse. Quisling var rasende. Reichskommissariatet tilfreds. Men det medførte også at quislingstyret satt i gang en undergravningsskampanje av hans posisjon hos tyskerne. Det hadde sin virkning. Før å fjernerne all tvil om lojalitet ble

han oppfordret til å skrive artikler i pressen med brodd mot Konge og Regjering, hvilket han gjorde. Etter krigen ble dette et sentralt punkt i tiltalen mot ham sammen med medlemskapet i NS.

” Han har fått domstolens medhold i at han var dømt med urette . . . ”

Roald Dysthe ble arrestert i august 1945. Han ble dømt til seks års tvangsarbeide etter en rettssak hvor retten ikke fulgte straffeprosessloven, hvor det var mangelfull etterforskning, og hvor bevis og opplysninger som talte til hans fordel ble holdt tilbake. Dysthe retter en harmdirrende anklage mot sakens daværende aktor og mot Justisdepartementet.

I en senere proposisjon til Stortinget om billighetser-

statning gir Forbruker- og administrasjonsdepartementet ham rett: «Det å det rene at grunnlaget for den fellende dom var mangelfull. En rekke opplysninger i Dysthes favør kom ikke frem . . . og meget tyder på at manglene, i hvert fall til en viss grad, skvuldes menneskelig svikt.»

Saken om billighetserstatning verserte i departementet og Storting i 16 år, og ble endelig avgjort 13. april 1984. I den anledning uttalte departementet: «Saken er tragisk og departementet finner ingen grunn til å bebreide Dysthe at han ikke vil slå seg til ro med de avgjørelser som er truffet. Det er på det rene at Dysthe ble dømt og sonet fengselsstraff for et forhold han senere ble frifunnet for . . . Han har fått domstolens medhold i at han var dømt med urette . . . Selve saken mot ham må stes å ha fått katastrofale følger for ham.»